

Anmeldelser

Ulf Hedetoft, *Signs of Nations: Studies in the Political Semiotics of Self and Other in Contemporary European Nationalism*, Aldershot England: Dartmouth 1995, 699 s., GBP 45,00.

Dette er ikke en fair anmeldelse. Man kan måske snarere sige, at den reflekterer en indskrænket positivists semiotiske fordøjelsesbesvær. Med den begrænsning for øje kan det måske alligevel være nyttigt at konfrontere en politologisk og en semiotisk tilgang til studiet af nationalisme. John F. Kennedy sagde i sin tiltrædelsestale som præsident: „Spørg ikke hvad dit fædreland kan gøre for dig spørg i stedet, hvad du kan gøre for dit fædreland!“ Her har vi de to afgørende dimensioner i den nationalistiske bevidsthed konfronteret med hinanden. Der er dels den instrumentale egeninteresse (hvad mit fædreland kan gøre for mig) og dels den moralske loyalitet (hvad jeg kan gøre for mit fædreland). Det er oplagt, at jo mere mit land gør for mig, jo mere vil jeg udvikle moralsk loyalitet overfor fællesskabet. Omvendt kommer loyaliteten på prøve, hvis den enkelte føler sig forsømt med hensyn til sin egeninteresse. Den nationale bevidsthed er derfor et spændingsfelt af delvis forsømte egeninteresser og delvist udviklede loyaliteter. Hedetoft har udviklet en Storm P. maskine, kaldet det nationalistiske kvadrat, til at beskrive denne enkle tanke på en passende akademisk måde. Det er hans ret (om end ikke hans pligt). Den 700 sider store analyse hviler på en spørgeskemaundersøgelse af 14 briter, 18 tyskere og 17 danskere, hvoraf to udgør et ældre ægtepar. I forlængelse af spørgeskemaundersøgelsen er der fore-

taget uddybende interviews med syv af briterne, otte af tyskerne og ni af danskerne (heriblandt det ældre ægtepar). Her ser man klart den positivistske metodes begrænsninger. Vi skulle have brugt mindst 3000 interviews for at turde udtale os om den nationalistiske bevidsthed i tre lande. En semiotiker behøver kun 49. Denne enestående input/output effektivitet har længe været et kendemærke ved humanistisk forskning, således som det allerede blev demonstreret af Jonathan Swift i hans klassiske *Meditation over et kosteskaf*. Hvad angår selve udvalgsproceduren har Hedetoft vist nok udvalgt bekendtes bekendtes bekendtes bekendte. Han taler i hvert fald om „go-between helpers (at first, second, or third remove)“ (p. 314). Hjælperne har fået besked på at vælge folk, der ikke kender Hedetoft personligt. De udvalgte må heller ikke være professionelt beskæftiget med emnet nationalisme, og de må ikke være velkendte. Men de skulle vise en vis interesse for emnet og virke velovervejede. Der skulle være en vis spredning på de velkendte demografiske parametre (køn, alder, erhverv), og det blev anset for en fordel, hvis en respondent havde erfaring fra undersøgelsens andre lande. For en politolog virker det umiddelbart forbløffende, at Hedetoft har tillid til det materiale, der fremkommer på basis af en sådan udvælgelsesprocedure. Men det er nok det semiotiske udgangspunkt, der spiller ind. Antag at Hedetofts emne havde været dansk, tysk og engelsk talesprog. Så ville udvalgsproceduren sikkert have været ganske acceptabel. Der er selvfølgelig dialekter i alle sprog, men de er for det meste kolorit omkring en underliggende

Anmeldelser

Ulf Hedetoft, *Signs of Nations: Studies in the Political Semiotics of Self and Other in Contemporary European Nationalism*, Aldershot England: Dartmouth 1995, 699 s., GBP 45,00.

Dette er ikke en fair anmeldelse. Man kan måske snarere sige, at den reflekterer en indskrænket positivists semiotiske fordøjelsesbesvær. Med den begrænsning for øje kan det måske alligevel være nyttigt at konfrontere en politologisk og en semiotisk tilgang til studiet af nationalisme. John F. Kennedy sagde i sin tiltrædelsestale som præsident: „Spørg ikke hvad dit fædreland kan gøre for dig spørg i stedet, hvad du kan gøre for dit fædreland!“ Her har vi de to afgørende dimensioner i den nationalistiske bevidsthed konfronteret med hinanden. Der er dels den instrumentale egeninteresse (hvad mit fædreland kan gøre for mig) og dels den moralske loyalitet (hvad jeg kan gøre for mit fædreland). Det er oplagt, at jo mere mit land gør for mig, jo mere vil jeg udvikle moralsk loyalitet overfor fællesskabet. Omvendt kommer loyaliteten på prøve, hvis den enkelte føler sig forsømt med hensyn til sin egeninteresse. Den nationale bevidsthed er derfor et spændingsfelt af delvis forsømte egeninteresser og delvist udviklede loyaliteter. Hedetoft har udviklet en Storm P. maskine, kaldet det nationalistiske kvadrat, til at beskrive denne enkle tanke på en passende akademisk måde. Det er hans ret (om end ikke hans pligt). Den 700 sideres store analyse hviler på en spørgeskemaundersøgelse af 14 briter, 18 tyskere og 17 danskere, hvoraf to udgør et ældre ægtepar. I forlængelse af spørgeskemaundersøgelsen er der fore-

taget uddybende interviews med syv af briterne, otte af tyskerne og ni af danskerne (heriblandt det ældre ægtepar). Her ser man klart den positivistske metodes begrænsninger. Vi skulle have brugt mindst 3000 interviews for at turde udtale os om den nationalistiske bevidsthed i tre lande. En semiotiker behøver kun 49. Denne enestående input/output effektivitet har længe været et kendemærke ved humanistisk forskning, således som det allerede blev demonstreret af Jonathan Swift i hans klassiske *Meditation over et kosteskaf*. Hvad angår selve udvalgsproceduren har Hedetoft vist nok udvalgt bekendtes bekendtes bekendtes bekendte. Han taler i hvert fald om „go-between helpers (at first, second, or third remove)“ (p. 314). Hjælperne har fået besked på at vælge folk, der ikke kender Hedetoft personligt. De udvalgte må heller ikke være professionelt beskæftiget med emnet nationalisme, og de må ikke være velkendte. Men de skulle vise en vis interesse for emnet og virke velovervejede. Der skulle være en vis spredning på de velkendte demografiske parametre (køn, alder, erhverv), og det blev anset for en fordel, hvis en respondent havde erfaring fra undersøgelsens andre lande. For en politolog virker det umiddelbart forbløffende, at Hedetoft har tillid til det materiale, der fremkommer på basis af en sådan udvælgelsesprocedure. Men det er nok det semiotiske udgangspunkt, der spiller ind. Antag at Hedetofts emne havde været dansk, tysk og engelsk talesprog. Så ville udvalgsproceduren sikkert have været ganske acceptabel. Der er selvfølgelig dialekter i alle sprog, men de er for det meste kolorit omkring en underliggende

fælles struktur. Derfor kan et lille udvalg med lidt demografisk spredning give et godt udgangspunkt for at beskrive det underliggende fælles sprog. Nu forholder det sig sådan, at der i de mere tågede egne af samfundsvidenskaben findes en tese om, at vort sprog bestemmer vore tanker (Sapir-Whorf tesen). Denne tese er afgørende afvist (se for eksempel Steven Pinkers *The Language Instinct: The new Science of Language and Mind*, Allen Lane: The Penguin Press 1994), men hvis man tror på Sapir-Whorf tesen, kunne man tænke, at nationalistisk sprogbrug havde samme universelle status i et sprog som almindelige syntaktiske og semantiske regler. Hedetoft gør denne eller en lignende antagelse. Han siger i hvert fald, at subjektiv national bevidsthed er „et totaliserende fænomen i den forstand, at den når ind i alle kroge af samfundet“ (p. 313, min oversættelse). Han drager heraf den slutning, at hans udvælgelsesprocedure er adækvat, og at den bekræftes, hvis der faktisk er en fælles struktur i respondenternes svar (p. 314). Fra et primitivt positivistisk synspunkt er dette ren ønsketænkning. Et begrænset urepræsentativt udvalg er ... et begrænset urepræsentativt udvalg - lige meget hvorfra, man ser det. Dertil kommer, at den struktur, som Hedetoft finder i data, dels kan skyldes spørgeskemaet og dels hans egen fortolkning af data. Et interessant eksempel på denne problemstilling fremkommer i afhandlingens afsluttende kapitel. Her beskriver Hedetoft den nationale bevidstheds *udvikling*. Hedetoft synes at forestille sig, at den nationale bevidsthed før i tiden var mere politisk orienteret end i dag. Rationalet for denne tese er plausibelt. I „gamle dage“ var den politiske proces i højere grad national. Den europæiske integration og de åbne markeder har flyttet dele af den politiske beslutnings-

proces væk fra det nationale center. Derfor kan den nationale politik i mindre omfang end tidligere varetage borgernes materielle interesser. Den nationale identitetsdannelse løsnes i stigende grad fra den nationale politiske proces. National stolthed dæmpes eller „dislokeres“ til for eksempel sport, kultur, folkets egenskaber eller økonomiske præstationer (p. 658). Dette er altsammen meget tilforladeligt, men det er svært at se, hvorledes de foreliggende data kan vise noget herom. Hedetoft understreger selv, at hans data er synkrone (samme tidspunkt) og ikke diakrone (observationer over tid). Hedetoft baserer en diakron tese på synkrone data. Det er altid voveligt, men her er det muligvis direkte forkert. Almonds og Verbas klassiske *The Civic Culture* (Princeton, 1963, Sage, 1989) giver data omkring national stolthed i fem lande omkring 1960 heriblandt Tyskland og Storbritannien. De finder (p. 64), at 46 pct. af briterne og kun syv pct. af tyskerne forbinder national stolthed med det nationale politiske system. I Tyskland har i hvert fald 87 pct. af befolkningen allerede på dette tidspunkt fået deres nationalisme „dislokeret“. Det er med andre ord ikke helt udelukket, at afhandlingens afsluttende reflektioner afspejler mentale processer i forfatterens hoved mere end strukturer fundet i data. Men der er selvfølgelig meget andet på afhandlingens 700 sider. Man bringes til at huske Luthers ord til præsterne, der lød omtrent sådan: Gå op, sig det der skal siges, gå ned igen. Det moderne undervisningssystem lægger så meget vægt på de to første dele af dette råd, at det tredje forsømmes. Det er synd, for det er et godt råd.

Jørgen J. Poulsen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet